

Što hrvatskoj poljoprivredi donosi članstvo u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji?

PAVLE MIHALJ*

Sažetak

Hrvatska uz još tridesetak zemalja čeka na prijam u Svjetsku trgovinsku organizaciju. Članstvo u WTO-u prva je stepenica za članstvo u CEFTA-i i jedan od koraka približavanja Europskoj uniji. Osim nesumnjivih koristi koje se očekuju od članstva u WTO-u, brojne su zamke i odricanja s kojima se Hrvatska mora suočiti i koje mogu u početnoj fazi imati negativnog utjecaja na pojedine sektore gospodarstva. Među sektore koji su naizloženi svjetskoj konkurenciji spada i poljoprivredno-prehrambeni sektor. Njegova će pozicija na domaćem tržištu biti značajno oslabljena, jer je i pri postojećoj razini carinske zaštite on nekonkurentan. Središnje pitanje koje dominira u pregovorima za prijam u članstvo s pojedinim zemljama, odnosno skupinom zemalja, jest carinska i druga zaštita u ovom sektoru. Nedvojbeno je da će Hrvatska morati u razumnom razdoblju tu zaštitu svesti na razinu koju zahtijeva WTO. Što će to značiti za hrvatsku poljoprivredu? Koliko je hrvatska poljoprivreda (ne)sprema udovoljiti tim zahtjevima? Koje su moguće posljedice, s obzirom na strateški značaj poljoprivrede za svaku zemlju, pa tako i za Hrvatsku?

Uvod

Problemi poljoprivrede i uopće gospodarske politike u poljoprivredi nisu u najnovijem datuma. Intenzivne rasprave što se u posljednje vrijeme vode ukazuju na svu složenost problema i aktualnost mjera gospodarske politike u poljoprivredi. Jer, hrvatska poljoprivreda jedan je od onih segmenata hrvatskog gospodarstva koji se u ovom trenutku nalazi u izrazito nezavidnom položaju. Zato je jedna od temeljnih zadaća gospodarske politike stabilizacija poljoprivrednog sektora.

Hrvatska za sada nema strategije gospodarskog razvoja, pa tako ni razvitka poljoprivrede, ako se pod tim ne smatra Strategija iz 1995. godine. Tri godine nakon njezina usvajanja u Hrvatskom državnom Saboru, Strategiju razvitka poljoprivrede možemo uzeti tek kao polaznu osnovicu za izgradnju nacionalne agrarne politike, koju Hrvatska do sada nikada nije imala. Nepostojanje razrađene strategije razvitka poljoprivrede uvjetovalo je da se o poljoprivredi raspravljalo najčešće onda kad ona nije bila u mogućnosti da izvršava svoje osnovne funkcije: prvu i osnovnu, prehranu i održanje po-

* Pavle Mihalj, docent Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu na predmetu Gospodarska politika Hrvatske.

ljoprivrednog pučanstva; drugu, opskrbu nepoljoprivrednog pučanstva i opskrbu industrije sirovinama poljoprivrednog podrijetla i, treću, sudjelovanje poljoprivrede u vanjskotrgovinskoj razmjeni (izvozna funkcija).

Da poljoprivreda može biti vrlo značajan činitelj stabilizacije odavno je poznato, ali u nas u prošlosti i danas nedovoljno korišteno. Nekorištenje relativno velikih potencijalnih mogućnosti, ponajprije zemljišta kao prirodnog resursa, negativno se održava na ukupna gospodarska kretanja u zemlji. U situaciji kad proizvodnja nije bila u mogućnosti zadovoljiti rastuću potražnju, izlaz se tražio u jedino mogućem rješenju – u uvozu. Uvozom poljoprivrednih proizvoda u prošlosti po visokim cijenama “uvozili” smo inflaciju, u čemu se očitovao “doprinos” poljoprivrede stabilizaciji.

Strategija razvitka hrvatske poljoprivrede najavljivana je kao povijesni dokument, kao globalni plan za izgradnju tržišnog gospodarstva i stvaranje nove agrarne strukture. Praksa, međutim, ne pruža dokaze da se takav zaključak izvede. Stvarna kretanja u hrvatskoj poljoprivredi pod utjecajem su stihijskih kretanja i sezonskih prilagođavanja. Veliki dio temeljnih problema u hrvatskoj poljoprivredi tek čeka rješenja: politika zaštite, poticajna politika, nedostatak obrtnog kapitala, sustav pričuva, kreditiranje (i tekuće proizvodnje, i kreditiranja uopće, s obzirom na nisku akumulativnu sposobnost poljoprivrede), kamatna politika, denacionalizacija poljoprivrednog zemljišta, privatizacija bivših poljoprivrednih kombinata, itd.

Od navedenih problema, tri su u ovom trenutku goruća: politika zaštite domaće proizvodnje, poticajna politika i prekomjerni deficit u vanjskotrgovinskoj razmjeni poljoprivrednim proizvodima. Hrvatski proizvođači nalaze se u izrazito neravnopravnoj utakmici s cijenama uvoznih poljoprivrednih proizvoda. I dok visokorazvijene zemlje, osobito zemlje Europske unije, mogu svojim proizvođačima osigurati najvišu zaštitu, hrvatski proizvođači zbog nedostatka sredstava ne mogu na tu pomoć obilnije računati. Osobito negativan utjecaj na hrvatsku poljoprivredu već nekoliko godina ima izrazito veliki, često nekontrolirani, uvoz poljoprivrednih proizvoda.

Gospodarski razvitak snažno utječe na tendenciju relativnog smanjenja izvoza poljoprivrednih proizvoda u ukupnom izvozu, iako izvoz poljoprivrednih proizvoda u apsolutnim iznosima raste. To je osobito izraženo kad zemlja iz agrarne prelazi u industrijsko-agrarnu zemlju. U razdoblju prije osamostaljenja Hrvatske možemo pratiti drastičan pad izvoza poljoprivrednih proizvoda u ukupnom izvozu: od 12,1% u 1970. godini na 2,6% u 1990. godine. Od osamostaljenja umnožavaju se i usložnjavaju problemi s vanjskotrgovinskom razmjenom. Oni su uvjetovani raspadom bivšeg jugoslavenskog tržišta, pojavom viška nekih proizvoda (pšenice, kukuruza), smanjenjem stočnog fonda i vrlo nepovoljnom strukturom proizvodnje. Tu je, dakako, i “grubo ateriranje” poljoprivrede na tržišne uvjete poslovanja. Hrvatska je u razdoblju od 1991. do 1997. godine samo u dvije godine (1992. i 1993.) zabilježila pozitivan saldo u vanjskotrgovinskoj razmjeni poljoprivrednim proizvodima. Snažan negativni saldo Hrvatska bilježi od 1994. godine do danas.

Hrvatska je relativno skroman sudionik u međunarodnoj razmjeni poljoprivrednim proizvodima. Glavno tržište za izvoz hrvatskih poljoprivrednih proizvoda je Europska unija sa 53% ukupnog hrvatskog izvoza, što se uglavnom odnosi na dvije zemlje Europske unije – Italiju i Njemačku. Kad je riječ o izvozu, nedvojbeno je potrebna

mnogo veća angažiranost nositelja agrarne politike. To je ponajprije moguće zaustavljanjem pada agrarne proizvodnje, koji traje više od jednog desetljeća. Za veći izvoz potreban je dinamičniji rast poljoprivredne proizvodnje, pogotovo onih proizvoda koje izbirljivo međunarodno tržište traži. To istovremeno znači definitivan raskid s idejom o svaštarskoj proizvodnji i “neiscrpnim” mogućnostima hrvatske poljoprivrede. “Pozornost treba usmjeriti na izvoz manjeg broja roba, čija se ponuda mora osigurati pravodobno i u dostatnim količinama. Sve izbirljiviji potrošači zahtijevat će gotovo isključivo proizvode prepoznatljivih obilježja i vrhunske kakvoće, a hrvatsko poljodjelstvo ima što ponuditi”.¹

Bez obzira na sve poteškoće: ratna razaranja, ogromne štete u poljoprivredi (na gospodarskim objektima, stočnom fondu, mehanizaciji i dr.), tranziciju, zahtjeve koji se postavljaju pred hrvatsku poljoprivredu od strane Svjetske trgovačke organizacije (čiji bi član Hrvatska trebala uskoro postati), ostaje neosporna činjenica da Hrvatska ne smije odlagati definiranje svoje agrarne politike, kako na unutarnjem planu, tako i u europskim i svjetskim okvirima. Agrarna politika bila je i bit će, nema dvojbe, dugogodišnji složeni problem ukupne gospodarske politike. Jer, treba imati na umu da je izgradnja nacionalne agrarne politike dugoročan proces. Ne bez razloga, ističe se kako je agrarna politika jedan od najsloženijih segmenata gospodarske politike koja se izgrađuje desetljećima. Praksa u razvijenim zemljama to zorno pokazuje. Kakvu nacionalnu agrarnu politiku izgrađivati, stvar je političke odluke. Jer, u svim zemljama ona je prvorazredno političko pitanje, pa se kao takvo i rješava.

Nacionalna agrarna politika treba odgovoriti na tri ključna dijela državne politike:²

- prvo, gospodarsku politiku u poljoprivredi,
- drugo, politiku vlasničkih (posjedovnih) odnosa na poljoprivrednim resursima, i
- treće, demografsku i socijalnu politiku seoskih i ruralnih područja.

“Nacionalna politika mora za sva tri gore navedena dijela kvantificirati potrebe i okvire nacionalne poljoprivrede, ali ujedno voditi računa o realnosti ostvarivanja zacrtanog. Sve ciljeve moguće je postići kroz određeno vrijeme i uz određena ulaganja, ali iste ciljeve moguće je postići kroz kraće vrijeme i izuzetno velika ulaganja ili na duži rok s niskim intenzitetom ulaganja. U svakom slučaju novac i vrijeme bitne su pretpostavke razvoja. Bez kapitala moguće je i u kraćem roku provoditi promjene samo revolucionarnim metodama, ali su učinci tih metoda kontraproduktivni”.³

Prigodom izrade Strategije razvoja poljoprivrede Republike Hrvatske, četiri su opcije uzete u obzir:⁴

¹ Grupa autora (red. Bašić, F.), *Hrvatska poljoprivreda na raskrižju*, MPŠ, Zagreb, 1996., str. 268.

² Vidi: Bilić, S., *Hrvatska poljoprivredna politika – između realnosti i potreba*, HGK, Zagreb, 1993., str. 1.

³ Bilić, S., *ibidem*, str. 1.

⁴ Vidi: *Pregled stanja i strategija razvoja poljoprivrede Republike Hrvatske*, Ministarstvo poljoprivrede i šumarstva Republike Hrvatske i FAO, Zagreb, 1994., str. 38.

- prva, zadržavanje dotadašnje politike u agraru;
- druga, usklađivanje agrarne politike s politikom GATT-a, danas Svjetske trgovinske organizacije (WTO);
- treća, usklađivanje agrarne politike sa zajedničkom politikom Europske unije (CAP-om) i
- četvrta, kombinacija mjera povezanih s članstvom u GATT-u (WTO-u) i, u budućnosti, članstvom u Europskoj uniji.

Naslijeđena agrarna politika ni u kojem slučaju nije došla u obzir, jer je gušila razvoj poljoprivrednog sektora i onemogućavala pristup Hrvatskoj, kako GATT-u tako i Europskoj uniji.

S obzirom na interes Hrvatske da, dugoročno gledajući, postane članicom Europske unije, bilo bi u prvi mah razumljivo našu agrarnu politiku postupno usklađivati s politikom Europske unije (CAP-om). Ima li se na umu da Europska unija daje izdašne potpore i zaštitu za poljoprivredni sektor, to bi zahtijevalo i značajne izdatke za hrvatsku poljoprivredu. To bi utjecalo na našu konkurentnost, s jedne strane, i otežalo pristup Svjetskoj trgovinskoj organizaciji. Sasvim je drugo pitanje što Hrvatska nije ni izdaleka u mogućnosti osigurati razinu zaštite i poticaja što ga daju zemlje Europske unije.

U ovom trenutku svakako je prioritetna zadaća ulazak Hrvatske u Svjetsku trgovinsku organizaciju, a onda preko nje i u CEFTA-u. Upravo je poljoprivreda jedna od glavnih prepreka za ulazak Hrvatske u Svjetsku trgovinsku organizaciju. Jer, liberalizacija trgovine poljoprivrednim proizvodima je ta koja hrvatski agrar, ionako opterećen brojnim problemima, dovodi u opasnost da jeftini poljoprivredni proizvodi preplave Hrvatsku, bez mogućnosti da se na to utječe mjerama carinskog ograničenja i bescarinske zaštite.

Hrvatska nije imala tu sreću da automatizmom preko članstva u GATT-u postane i članicom WTO-a. Naime, raspadom Jugoslavije koja je bila član GATT-a, zemlje nastale na tim prostorima nisu istovremeno postale članicama ovog sporazuma. Hrvatska, "opterećena drugim problemima, propustila je, pozivajući se na mišljenje Badintera i međunarodno pravno priznanje, zatražiti članstvo u GATT-u kao legalni sljednik raspadnute države, a koja je bila u članstvu od god. 1966. Nije to učinjeno ni u prijelaznom roku, pa sada ne preostaje drugo nego ići putem kojim moraju proći nove članice."⁵ Kako se postupak prijama usložnjavao, sada Hrvatska neizostavno mora pristupiti Svjetskoj trgovinskoj organizaciji, prije negoli se zaoštre uvjeti za prijam. Hrvatska je zatražila status zemlje u razvoju, koji omogućava dulje razdoblje i povoljnije uvjete prilagodbe. To bi omogućilo sigurniju i učinkovitiju zaštitu našega poljoprivrednog sektora u prijelaznom razdoblju.

Hoće li prilagođavanje zahtjevima Svjetske trgovinske organizacije značiti istovremeno i približavanje Europskoj uniji? Nedvojbeno je da jednim dijelom hoće. Ostaje, međutim, sasvim otvoreno pitanje kako će se riješiti sporna pitanja oko stupnja libera-

⁵ Mileta, V., Republika Hrvatska i Svjetska trgovinska organizacija, *Informator* broj 4477 od 1. veljače 1997., str. 2.

lizacije, kad je u pitanju europski i američki stav o liberalizaciji, koji su za sada daleko od suglasja. Hrvatska, čini se, nema izbora kad je u pitanju koji stav podržati. Jer, želi li biti dio integracije koja se zove Europska unija, onda se tome stavu mora postupno prilagođavati.

Globalizacija – što potencijalno donosi?

Jedno od složenijih pitanja suvremenog svijeta glasi: Što je globalizacija i što nam ona donosi? Koje su prednosti, a koje moguće opasnosti globalizacije? Što globalizacija znači za male zemlje poput Hrvatske? Ponajprije treba odrediti što se pod tim pojmom razumijeva u znanstvenim, stručnim, a posebice u političkim krugovima.

Globalizacija je pojam koji označava proces povezivanja industrijskih i financijskih aktivnosti na svjetskom tržištu.⁶

U sociološkim krugovima pojam globalizacije najčešće se shvaća kao globalnu civilizaciju i globalnu kulturu, političari je shvaćaju kao obrambenu strategiju, neku vrstu savezništva koja proizlazi iz gospodarske moći. Ekonomisti, pak, globalizaciju povezuju s “povećanjem međuovisnosti i putem tehnološkog procesa, posebno u zemljama koje se razvijaju na informacijski zasnovanoj ekonomiji. Globalizacija je filozofija ne samo gospodarskog razvoja nego i operativnog poslovanja 21. stoljeća. Pojam globalizacije obično se vezuje za tržište, financijski sustav, konkurenciju, korporacijsku strategiju. Od osamdesetih godina internacionalizacija nacionalnih ekonomija ulazi u fazu globalizacije”.⁷ Globalizacija tako postaje pojam koji se sve češće koristi u suvremenoj komunikaciji, neovisno o tome radi li se o državama ili gospodarskim subjektima. Globalizacija je, nedvojbeno, veliki izazov, vjerojatno i najveći pred kojim se suvremeni svijet našao posljednjih nekoliko desetljeća.

Globalizacija ekonomije utjecat će na sve zemlje, posebice na male. Hrvatska spada u male zemlje s malim tržištem. Stoga njezina budućnost leži u otvaranju prema svjetskom tržištu. Ali istovremeno valja voditi računa o nacionalnim interesima, što znači da se ne izgubi nacionalni identitet. S obzirom na to da je tržište malih zemalja od marginalnog značenja, one su prisiljene otvoriti se prema međunarodnom tržištu i na njemu realizirati najveći dio svoga bruto-nacionalnog proizvoda. Zaključak bi naoko bio vrlo jednostavan: prihvaćanje globalizacije neizbježna je sudbina malih zemalja, pa tako i Hrvatske. One se naprosto ne mogu oduprijeti tom procesu. Njihov je izbor sasvim sužen: ili se prilagoditi globalizaciji ili stagnirati s izvjesnim ishodom. To je, dakako, vrlo teško osporiti. Jer, ekonomisti i gospodarski subjekti vide u globalizaciji dodatne impulse za brži razvoj gospodarstva, bolje povezivanje sa strateškim partnerima i mogućnosti za veći izvoz. Korporacije su te koje vrše puno veći pritisak za stvaranje jedinstvenog tržišta nego same vlade. U ovom je trenutku pritisak međunarodne konkurencije izrazito žestok. S druge strane, ništa manje nisu jaki otpori mogućim socijalnim posljedicama. Visoka nezaposlenost u zemljama u tranziciji i u razvijenim eu-

⁶ *Ekonomski leksikon*, Leksikografski zavod “Miroslav Krleža” i Masmedia, Zagreb, 1995., str. 264.

⁷ Kalogjera, D., *Globalizacija – izazov XXI. stoljeća*, *Informator*, 4408, Zagreb, 1997.

ropskim zemljama te političke reakcije na nju, najbolje to pokazuju. U takvoj situaciji podizanje vanjskotrgovinskih barijera u bližoj ili daljoj budućnosti ne bi trebale predstavljati velika iznenađenja. To, dakako, ne mora značiti postavljanje nacionalnih barijera, ali to mogu biti barijere na granicama integracijskih zajednica.

Integracijski procesi započeti sredinom ovog stoljeća u samom začetku bili su vrlo skromni. Oni su započeli u uvjetima relativno zatvorenih ekonomija. Vidljivo je to po vrlo maloj vanjskotrgovinskoj razmjeni, ograničenom kretanju kapitala i pučanstva. U protekla četiri i više desetljeća proces gospodarskih integracija poprimio je šire razmjere, napuštajući okvire nacionalnih gospodarstava i stvarajući novi gospodarski prostor. To se ponajprije očituje u uklanjanju carinskih i ostalih gospodarskih barijera, širenju vanjskotrgovinske razmjene, uklanjanju zapreka izvozu i uvozu financijskog kapitala, ubrzanom tehnološkom napretku, itd.

Integracije nacionalnih gospodarstava osim što pospješuju brži protok i veći obujam vanjskotrgovinske razmjene, kapitala i usluga, sve su izraženije i kod migracija pučanstva. Na putu jačanja integracijskih procesa brojne su prepreke koje treba savladati, konfrontirati prednosti i nedostatke koji iz integracijskih kretanja proizlaze za pojedine nacionalne ekonomije. Svjetska trgovina, bez obzira na brojne poteškoće, primjer je multinacionalne suradnje, koja bi, dakako, trebala koristiti svima.

U “zanosu” globalizacije i prednostima koje ona treba donijeti manje su isticane “opasnosti” što ih sa sobom može nositi proces globalizacije. Među političarima, i ne samo među njima, najčešće se ističe mogućnost gubljenja nacionalnog identiteta i nametanje stajališta koja nisu u suglasju s nacionalnim strateškim interesima. Uza sve isticane prednosti koje sa sobom treba donijeti globalizacija, ostaje sasvim otvoreno pitanje: je li globalizacija “profinjeniji” oblik dominacije?

Ekonomisti ponekad zanemaruju činjenicu da se nakon “vala” liberalizacije gotovo redovito javljaju protekcionističke mjere, kako bi se zaštitilo nacionalno gospodarstvo.

Svjetska trgovinska organizacija (World Trade Organization – WTO)

Svjetska trgovinska organizacija službeno postoji od 1995. godine. Njezino osnivanje 1993. godine vezano je uz pregovore Urugvajске runde zemalja članica GATT-a. Danas ima 132 zemlje članice, a naslijedila je GATT (Opći sporazum o carinama i trgovini) osnovan 1947. godine (stupio na snagu 1. siječnja 1948., ratificiran od strane 23 zemlje). Glavni cilj GATT-a bio je uklanjanje diskriminacije u međunarodnoj trgovini i postupna liberalizacija između zemalja članica. Svjetska trgovinska organizacija preuzima prvotna pravila GATT-a i na njima utemeljuje nova. Tzv. GATT – 1994 jača pravila GATT-a kojima se regulira robna razmjena, nediskriminacija i jednakopravni postupak za uvozne proizvode, kao i za proizvode domaćeg podrijetla na domaćem tržištu.

Temeljna je zadaća Svjetske trgovinske organizacije osigurati institucionalni okvir za uvođenje, administriranje i djelovanje plurilateralnog trgovinskog sporazuma među zemljama članicama, kao i suradnja s Međunarodnim monetarnim fondom i Svjetskom bankom. Uklanjanje carinskih barijera i bescarinskih tarifa koje ometaju slobodno

cirkuliranje roba i kontinuirano poticanje nastojanja na smanjenju carina za određene proizvode omogućava stalni rast svjetske trgovine. U proteklih pola stoljeća svjetska trgovina rasla je po stopi od 6,8% i danas doseže 6,5 trilijuna USA dolara, što je gotovo 14 puta više nego nakon osnivanja GATT-a.

Jedno je od ključnih pitanja, koja je uloga pojedinih zemalja (grupe zemalja) u kreiranju globalnih pravila igre? Koja je uloga, posebice, zemalja u tranziciji? Zemlje u tranziciji ostale su gotovo nezamjetne u procesu koji se naziva globalizacija. One imaju zanemarivo malo mogućnosti da grade svoju konkurentnost. U odnosu na razvijene zemlje, tehnološki su zaostale, osiromašene, s nerazvijenim sektorom usluga (banke, osiguranje, telekomunikacije). Zato zemlje u tranziciji imaju dosta razloga za zabrinutost. Zemlje u tranziciji su s više ili manje izraženim deficitom u vanjskotrgovinskoj razmjeni, bilo da je riječ o zemljama srednje i istočne Europe ili državama bivšeg SSSR-a. Vanjskotrgovinski deficit kretao se u 1997. godini od 4,3% u Sloveniji (bruto-nacionalnog proizvoda), do 8,4% u Poljskoj, Češkoj 8,8%, Mađarskoj 11%, Makedoniji 25,6% i Hrvatskoj čak 26%. Problem je na dulji rok što većina zemalja u tranziciji nema značajnijih komparativnih aduta, na kojima bi mogle profitirati u procesu liberalizacije. Zemlje u tranziciji, financijski slabašne, teško će ovladati novim tržištima trgovinom uslugama: telekomunikacijama, bankama, osiguravajućim društvima, dok će razvijene zemlje njihovima postupno ovladati.

Kad je riječ o poljoprivredi, zemlje u tranziciji teško da u procesu liberalizacije mogu računati na značajniji izvoz, a uvoz će uz značajno smanjene carinske stope negativno utjecati na razinu sadašnje poljoprivredne proizvodnje. Uostalom, to je problem s kojim se susreće i Europska unija.

Svjetska trgovinska organizacija i hrvatska poljoprivreda

Hrvatska uz još tridesetak zemalja čeka na prijam u Svjetsku trgovinsku organizaciju. Status promatrača Hrvatska je dobila još 1993. godine u GATT-u. Od tada Hrvatska postupno prilagođava svoj gospodarski i pravni sustav zahtjevima koji se traže od GATT-a, odnosno Svjetske trgovinske organizacije. "Sastavni dio priprema za ulazak su i multilateralni pregovori kada je riječ o cjelini sustava zemlje koja želi ući u WTO, te bilateralni pregovori, što znači da sa svakom od zemalja članica, koja za to pokazuje interes, zemlja kandidat mora voditi posebne pregovore".⁸

Jedan od složenijih problema za prijam Hrvatske u Svjetsku trgovinsku organizaciju problem je poljoprivrede. Tri su ključna čimbenika bitna svim članicama, kada je riječ o poljoprivredi: prvi, razina carinske zaštite; drugi, razina potpore poljoprivredi i, treći, izvozne subvencije. Središnji problem je u razini carinske zaštite koja je mnogo viša nego u zemljama članicama Svjetske trgovinske organizacije, pa i u Europi. Nedvojbeno je da će Hrvatska ulaskom u WTO u prijelaznom razdoblju postupno smanjivati razinu carinske zaštite. Što se, pak, interne potpore tiče, ona je u Hrvatskoj niska i ne predstavlja kočnicu za prijam. I konačno, Hrvatska nema izvoznih subvencija. Tako se problem svodi samo na carinsku zaštitu, odnosno njezinu visinu.

⁸ *Privredni vjesnik*, 13. travnja 1998.

Poljoprivredni sektor najviše je izložen svjetskoj konkurenciji. To će se odraziti i na poljoprivredno-prehrambeni sektor u Hrvatskoj, čija će pozicija na domaćem tržištu biti osjetno oslabljena. Jer, i pri postojećoj relativno visokoj zaštiti, on nije konkurentan. U Hrvatskoj je razina carinske zaštite mnogo viša negoli je to u članicama Svjetske trgovinske organizacije, pa i u Europi. Naime, naše carine u prosjeku iznose 35%, dok carine Europske unije iznose 20,8%. Međutim, za cijeli niz proizvoda razina carinske zaštite u nas mnogo je veća od prosječnih (za meso 66%, mlijeko 33%, mesne preradevine 75%, pića 80%, itd.). Smanjenje carinske zaštite imat će dodatni udar na hrvatski agrar. “Sigurno će se mijenjati način stimulacije. Neograničeno će se moći davati stimulacije za ono što je u tzv. zelenoj kutiji, a to je savjetodavna poljoprivredna služba, promidžba, veterinarska zaštita i izravna potpora zaštiti dohotka seljaka”.⁹

Smanjenje zaštite bitno će utjecati na cijene poljoprivrednih proizvoda u nas. Cijene su u posljednjih nekoliko godina jedan od kamena spoticanja. I dok ih proizvođači drže niskima, ostaje činjenica da je hrana u nas među najskupljima u Europi. Što to znači za životni standard, ne treba ni isticati.

“Enigma” visokih cijena poljoprivrednih proizvoda u nas jednim dijelom leži u skupim inputima u poljoprivrednoj proizvodnji. Plaća li hrvatska poljoprivreda cijenu neracionalnosti proizvođača inputa? Plaća. Skupi inputi ne mogu biti čimbenik koji može utjecati na snižavanje cijena. Tome treba dodati naslijeđenu, vrlo nepovoljnu strukturu proizvodnje. Ona je osobito nepovoljna kad je riječ o odnosu između biljne i stočarske proizvodnje – 60:40% u korist biljne proizvodnje. Jer, u socijalizmu se uspjeh u poljoprivredi mjerio u proizvodnji osnovnih ratarskih kultura (pšenice, kukuruza, šećerne repe). Upravo takva struktura proizvodnje, glavna je prepreka njezinom restrukturiranju i proizvodnji onih kultura koje su profitabilnije i koje domaće, a i strano tržište traži. Proizvodnja zdrave hrane je budućnost. Potreba za zdravom hranom više nije “hir” bogatijih slojeva stanovništva u svijetu, nego naprosto trend koji će u blizjoj budućnosti biti sve izraženiji. No, hrvatska poljoprivreda ostala je po strani strukturnih promjena u hrvatskom gospodarstvu, s izvjesnim posljedicama.

Agrarna politika u nas sve do donošenja stabilizacijskog (antiinflacijskog) programa 1993. godine vodila se najvećim dijelom kroz monetarnu i kreditnu politiku Narodne banke. Jedan od načina emitiranja primarnog novca bili su tzv. selektivni krediti namijenjeni poljoprivredi (inflatorno financiranje). Jeftinim selektivnim kreditima izgrađeni su mnogi proizvodni kapaciteti koji su danas nesposobni funkcionirati u uvjetima tržišne konkurencije. Država se takvom “tehnologijom” riješila potrebnog intervencionizma u agraru i istovremeno osnažila mehanizam volontarističkog odlučivanja o agraru. Dani krediti bili su zapravo poklon države, uglavnom bivšem društvenom sektoru, čime je, između ostalog, taj sektor postao umjetno efikasan, a privatni neefikasan. Napuštanjem takvog načina financiranja, a da novi nije profunkcionirao, stvoren je vakuum koji je vrlo teško u kratkom razdoblju otkloniti. Tu ulogu trebale su preuzeti poslovne banke. Međutim, poljoprivredni sektor ostao je i dalje izvan interesa banaka. One su ionako zaokupljene drugim profitabilnijim sektorima. A činjenica je da na ovom području nemaju ni potrebno iskustvo.

⁹ *Večernji list*, 4. ožujka 1999., str. 7.

U Hrvatskoj je jedan od složenijih tranzicijskih problema u prelasku sa sustava dogovorne ekonomije na tržišnu i u poljoprivredi. Država više nije, kao ranije, glavni kupac poljoprivrednih proizvoda. Naime, u nas postoji duboko uvriježeno mišljenje iz vremena dogovorne ekonomije kako i u tržišnoj ekonomiji država mora otkupiti sve što se proizvede.

“U poljoprivredi koja je teško uzdrmana, pogotovo grubim propustima, teško je potjerati brod uzvodno. Agraru se dogodio paralizirajući uvoz. I još nešto – dok su se poljoprivrednici jagmili oko bivše kombinatske zemlje, zanemarili su napor vlastita preustroja prema proizvodnjama i tržištima na kojima se inače već etablirala konkurencija. Zaostatak za drugima postaje dramatičan. Kako se taj zaostatak povećava, tako raste i povika na Vladu, jer da s malo novca ‘prati poljoprivrednu proizvodnju’. Vladi ne vrijedi mnogo što je ove godine namijenila za poticaje i naknade poljoprivredi 1121 milijuna kuna – dvostruko više nego prošle godine”.¹⁰

Tablica 1: Novčani poticaji i naknade u 1999. godini

		Kuna	%
1.	Novčani poticaji		
1.1.	Biljna proizvodnja	440.898.600	39,33
1.2.	Stočarstvo	472.876.036	42,18
1.3.	Morsko ribarstvo	11.750.000	1,05
1.4.	Slatkovodno ribarstvo	10.625.000	0,95
	Ukupno poticaji	936.149.536	83,51
2.	Naknade		
2.1.	Poljoprivredno sjeme	43.355.752	3,87
2.2.	Sardina, konzerve	32.540.000	2,90
2.3.	Lavandino ulje	720.000	0,06
	Ukupno naknade	76.615.752	6,80
3.	Prijenos obveza iz 1998.	108.275.000	9,61
	UKUPNO POTICAJI I NAKNADE	1.121.040.388	100,00

Izvor: *Privredni vjesnik*, 22. veljače 1999., str. 4.

Polazište je novoga sustava poticaja osiguranje stabilnijeg dohotka proizvođačima i ujedno ugađanje zahtjevima Svjetske trgovinske organizacije u dopuštenoj pomoći poljoprivredi. U pregovorima o ulasku Hrvatske u WTO traži se smanjenje razine carinske zaštite na uvoz poljoprivrednih proizvoda, što će domaće proizvođače dovesti u nepovoljniji položaj, jer je domaća proizvodnja mnogo skuplja.

Hrvatska je do sada završila bilateralne pregovore oko ulaska u Svjetsku trgovinsku organizaciju samo s Japanom i Turskom. Za nas su osobito značajni pregovori koji se vode sa SAD-om i Europskom unijom. I tu je osobito izražen problem poljoprivrede.

¹⁰ *Privredni vjesnik*, 22. veljače 1999.

Američki je stav najveća moguća liberalizacija trgovine poljoprivrednim proizvodima. Razlike između hrvatskog prijedloga i američkog zahtjeva očituju se u visini carinske zaštite za mesne, mliječne proizvode, proizvodnju žitarica, voća, povrća i djelomično vina.

Europska unija i sama je suočena s financijskom reformom, nazvanom AGENDA 2000. Ključno mjesto u toj reformi bez sumnje pripada reformi poljoprivredne politike. Jer, od oko 100 milijardi dolara godišnjeg proračuna Unije, više od polovice troši se na zajedničku agrarnu politiku. Ključni je problem smanjenje subvencija koje se daju poljoprivredi. Subvencije farmerima u Uniji donose 30% prihoda. Uz postojeći sustav subvencioniranja Unija bi već 2005. godine bila suočena s nerješivim problemom viškova poljoprivrednih proizvoda. Samo kad je riječ o proizvodnji žitarica, ti bi viškovi mogli doseći 60 milijuna tona. O ostalim proizvodima (mesu, mlijeku) da se i ne govori. Samo administrativno manipuliranje tim viškovima moglo bi Uniju stajati više nego same subvencije.

I koliko god je agrarna politika u početku funkcioniranja Zajednice zauzimala stožerno mjesto i bila jedan od ključnih čimbenika integracije, toliko je ona danas glavni kamen spoticanja. Uvođenje sve suvremenijih tehnologija u proizvodnju dovelo je do razine proizvodnje koja uvelike premašuje potražnju. Općenito su zemlje s tržišnim gospodarstvom postale velikim izvoznicima poljoprivrednih proizvoda, nasuprot bivšim socijalističkim zemljama koje su postale tradicionalni uvoznik. Viškovi poljoprivrednih proizvoda postali su uzrok napetosti među velikim proizvođačima.

I najveći svjetski proizvođač poljoprivrednih proizvoda i najveći zagovornik liberalizacije svjetske trgovine poljoprivrednim proizvodima – SAD, ne libe se intervenirati izravnim financijskim injekcijama, kad su se farmeri našli u nevoljama.

S obzirom na osjetljivost liberalizacije trgovine poljoprivrednim proizvodima, Hrvatska se treba zalagati za poseban status i prijelazna rješenja. Jedno od tih prijelaznih rješenja jest i da se izbori status zemlje u razvoju i tako omogući da u razumnom prijelaznom razdoblju udovolji zahtjevima Svjetske trgovinske organizacije za postupnim smanjenjem razine carinske zaštite na poljoprivredne proizvode.

Zaključak

Članstvo Hrvatske u Svjetskoj trgovinskoj organizaciji jedan je od glavnih preduvjeta za njezino članstvo u ostalim integracijama (CEFTA-i i u dogledno vrijeme Europskoj uniji). Otvorenost tržišta jedna je od osnovnih pretpostavki svih integracijskih procesa. Za ulazak Hrvatske u WTO postavljaju se brojni zahtjevi. Članstvo u WTO-u nosi sa sobom značajna odricanja, kompromise, koji u početku mogu imati negativnog odraza na pojedine sektore gospodarstva. Jedan od tih sektora je i poljoprivredni sektor. Hrvatska će morati žrtvovati zaštitu domaće proizvodnje, osjetnim smanjenjem carinske zaštite. Pitanje je samo, u kojem vremenskom razdoblju.

Sasvim je otvoreno pitanje koliko je hrvatska poljoprivreda (ne)sprema prihvatiti izazove što ih nudi liberalizacija trgovine poljoprivrednim proizvodima. Treba realno računati na opasnost da nam ovakva poljoprivreda (rascjepkana, neorganizirana,

neučinkovita) postane ozbiljnom preprekom za uključivanje u europske integracije. Na poljoprivredu se ne mogu čvrsto primijeniti tržišni zakoni i zato svaka gospodarska politika u poljoprivredi mora respektirati tu činjenicu. Isto se tako nikako ne smije smetnuti s uma da poljoprivreda ima strateško značenje za svaku zemlju.

Literatura

- Bilić, S., *Hrvatska poljoprivredna politika – između realnosti i potreba*, HGK, Zagreb, 1993.
- Babić, M., *Međunarodna ekonomija*, Mate, Zagreb, 1996.
- Grahovac, P., Dinamika rasta i promjene u strukturi poljodjelske proizvodnje u Republici Hrvatskoj, *Ekonomski pregled*, 1-2, Zagreb, 1993.
- Grahovac, P., Dugoročne tendencije u međunarodnoj razmjeni poljoprivrednih proizvoda, Ekonomika poljoprivrede u suvremenoj Hrvatskoj I, *Zbornik radova*, Ekonomski fakultet Zagreb, Zagreb, 1992.
- Jovančević, R., Ekonomske integracije u Evropi i razvoj poljoprivrede, *Agronomski glasnik*, 6, Zagreb, 1991.
- Grupa autora (red. F. Bašić), *Hrvatska poljoprivreda na raskrižju*, MPŠ, Zagreb, 1996.
- Grupa autora, *Međunarodni položaj novih europskih država*, IRMO, Zagreb, 1994.
- Kalogjera, D., Globalizacija izazov XXI. stoljeća, *Informator*, 4408, Zagreb, 1997.
- Mileta, V., *ABC Europske unije, leksikon temeljnih pojmova*, Školske novine, Zagreb, 1997.
- Mileta, V., *Gospodarska sinteza Europe*, Školska knjiga, Zagreb, 1993.
- Mileta, V., *Institucije međunarodne privrede*, Samobor, 1990.
- Mileta, V., Republika Hrvatska i Svjetska trgovinska organizacija, *Informator*, 4477, Zagreb, 1997.
- Mileta, V. – Vukadinović, R., *Europska integracija i ruska dezintegracija*, FPZ, Zagreb, 1996.
- Rieger, E., *Bauernopfer: das Elend der europäischen Agrarpolitik*, Campus Verlag, Frankfurt/M., New York, 1995.
- Roningen, V.O., Dexit, P.M., Seeley, R., Predviđanje stanja u poljoprivredi 2000-te godine: neke alternative, *Savremenost*, 5-6, Novi Sad, 1989.
- Sharma, S., *Svjetska privreda*, Narodne novine, Zagreb, 1995.
- Spevec, O., Multilateralizam i regionalizam u svjetskoj trgovini i pozicija Republike Hrvatske, *Računovodstvo, revizija i financije*, 8, Zagreb, 1998.
- Tracy, M., *Država i poljoprivreda u Zapadnoj Europi 1880.-1988.*, treće izdanje, Mate, Zagreb, 1996.

Privredni vjesnik

Pavle Mihalj

***WHAT IS CROATIAN AGRICULTURE TO GAIN FROM
MEMBERSHIP IN THE WORLD TRADE ORGANIZATION?***

Summary

Croatia, together with some thirty countries is waiting to be admitted into the World Trade Organization. The membership in WTO-u is the first step in the membership in CEFTA and one of the overture steps in joining the European Union. Apart from the undeniable benefits that the WTO membership brings, there are numerous pitfalls and sacrifices facing Croatia which at the beginning may have a detrimental effect on some sectors of economy. Among the sectors most vulnerable to global competition is the sector of agriculture and food production. Its position on the local market will be significantly weakened, since it is uncompetitive even at the present level of protective tariffs. The central issue in the negotiations for admitting a country or a group of countries into this organization are protective tariffs in this sector. There is no doubt that Croatia will in reasonable time have to reduce these protective measures to the level required by the WTO. What is that going to mean for Croatian agriculture? To what extent is Croatian agriculture (un)prepared to meet these demands? Which are the possible consequences, regarding the strategic importance of agriculture for any country, Croatia being no exception to the rule?